

საქართველოს საკურორტო-რეკრეაციული პოტენციალი და ტურიზმი: მიღწევები, პერსპექტივები

როზეტა ასათიანი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის
სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის
უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი, თსუ
რექტორის მრჩეველთა საბჭოს წევრი,
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული
აკადემიის ექსპერტი

The efficient use of tourist and recreational resources is an issue of primary importance in the development of national economy. Today, tourism is the most dynamic and fastest growing branch of the economy. This study tries to examine tourism-recreational potential of Georgia presenting main strengths and weaknesses of the tourism development in Georgia. Despite the fact that in Georgia tourism is recognized as one of the priority sectors of economy, less attention is paid to the fostering unique natural and resort potential. Georgia has vast resources of mineral and thermal water, various climate zones, different landscapes, therapeutic muds, carst caves, historic monuments, etc. That's why Georgia possessing these unique natural and economic conditions has the chance to become a strong touristic country. It is stated that the development of tourism and resort industry is an optimal path to enter the world market. The necessity of creating the government program for development of resorts and tourism in Georgia has been emphasized.

საკვანძო სიტყვები: საკურორტო-რეკრეაციული პოტენციალი; კასტრული მღვიმეები; ისტორიულ-არქიტექტურული ძეგლები; საკურორტო-ტურისტული ინდუსტრია; ტურისტული ბიზნესი; ტურიზმის განვითარების პროგრამა; ტურიზმის ბიზნეს-სექტორის მულტიპლიკაციური ეფექტი; ინოვაციები.

* * * *

თანამედროვე მსოფლიოსთვის დამახასიათებელი ღრმა სისტემური ცვლილებები, რომლებიც თანმხლები პოზიტიური და ნეგატიური ეფექტებით საზოგადოების განვითარების ყველა სფეროს მოიცავს, აისახება სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებში და თეორიულ ასპექტებში გაანალიზებას მოითხოვს. ამასთან, თანამედროვე პირობებში გლობალიზაციის გაღრმავებამ გამოიწვია მსოფლიო ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაცია. არსებითად შეიცვალა ბიზნესსაქმიანობის ვექტორი. მრავალმა ქვეყანამ უარი თქვა ძველ ტრადიციულ დარგებზე, რომლებმაც ვერ გაუძლეს მწვავე კონკურენციას. უპირატესობა ინოვაციურ აზროვნებას მიენიჭა. დღის წესრიგში ახალი ეკონომიკური სტრუქტურის

ფორმირების აუცილებლობა დადგა.¹

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკისთვის დამახასიათებელია ტურისტული ინდუსტრიის სწრაფი განვითარება. საერთაშორისო ტურისტული ინდუსტრიის სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობის არსებული მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები ერთ-ერთი აქტუალური საკვლევი პრობლემაა, რომლისადმი ინტერესი განსაკუთრებით ბოლო წლებში აისახა ეკონომიკურ ლიტერატურაში.

ტურიზმის განვითარებაზე გავლენას ახდენს როგორც შიდა (ენდოგენური), ისე გარე (ეგზოგენური) ფაქტორები. მათ მიეკუთვნება: ბუნებრივ-გეოგრაფიული, ისტორიული, პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური, დემოგრაფიული, ინფრასტრუქტურული, უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული ფაქტორები და ა.შ. ტურისტულ ბიზნესში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა რეგიონალური განვითარების დონეს, ტურისტული მომსახურების ხარისხსა და ტერიტორიის მიმზიდველობას.

ტურიზმს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მომსახურების საერთაშორისო ვექტორში. საერთაშორისო ტურიზმის მიმართ მოთხოვნა განსაკუთრებით 2015 წელს გაიზარდა. მას მსოფლიო ექსპორტის მთლიან მოცულობაში დაახლოებით 7% უჭირავს და მომსახურების მსოფლიო ექსპორტის 30%-ს შეადგენს. 2015 წლის მონაცემებით, საერთაშორისო ტურიზმის ზრდამ ექსპორტის მთლიან მოცულობაში 6-7% შეადგინა, რაც მნიშვნელოვნად აღემატება სხვა დარგების ზრდის ტემპს, რაც საშუალოდ 2,8%-ია. მსოფლიო ექსპორტის რეიტინგში ტურიზმს უჭირავს მესამე ადგილი სათბობის წარმოებისა და ქიმიური მრეწველობის შემდეგ და წინ უსწრებს კვების პროდუქტებისა და საავტომობილო წარმოებას.

შემოსავლის მიხედვით მსოფლიო ტურისტულ ბაზარზე წამყვანი ქვეყნებია: აშშ (178 მლრდ დოლარი), შემდეგ მოდის ჩინეთი (114 მლრდ დოლარი), ესპანეთი (57 მლრდ დოლარი) და საფრანგეთი (46 მლრდ დოლარი). განსაკუთრებით დიდი რაოდენობის ტურისტები გადის ჩინეთიდან, აშშ-დან, დიდი ბრიტანეთიდან.

2016 წელს განსაკუთრებით გაიზარდა მოთხოვნა

1 Asatiani R. The Phenomenon of Globalization and its influence on National Economics. ჟურ. "The Caucasus & Globalization". Vol. 1(3), Ca&CC Press, Sweden, 2007, p. 17-24.

საერთაშორისო ტურიზმის მიმართ. საერთაშორისო ტურიზმის ევრომეტრის ბოლო მონაცემებით, საერთაშორისო ტურისტების რიცხოვნობა გაიზარდა 3,9%-ით და 1 მლრდ 235 მლნ შეადგინა.²

2008 წლის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ 2016 წელი დაფიქსირდა საერთაშორისო ტურიზმის მყარი ზრდის წლად. კრიზისამდელ პერიოდთან შედარებით საერთაშორისო ტურისტების რიცხოვნობა 300 მლნ-ით გაიზარდა.

ტურიზმის განვითარებასთან დაკავშირებით პროგრესი არც საქართველოსთვისაა გამონაკლისი. დაიწყო ეროვნული ეკონომიკის ახალი სტრუქტურის შექმნა. უკანა პლანზე გადაინია ის დარგები, რომლებიც ვერ გაუძლებდნენ კონკურენციას. უპირატესობა იმ ახალმა ბიზნესსექტორებმა დაიკავეს, რომელთა მულტიპლიკაციური ეფექტი მაღალი იქნება ქვეყნის ეკონომიკისათვის.

საქართველოს ეკონომიკის ახალ სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი ადგილი **საკურორტო-რეკრეაციული პოტენციალის ათვისებამ და ტურიზმის განვითარებამ დაიკავა.**

საკურორტო-ტურისტულ სპეციალიზაციას საქართველოში განუსაზღვრელი პოტენციური შესაძლებლობები განაპირობებს.³ მდიდარი და მრავალმხრივი ბუნებრივ-რეკრეაციული რესურსების არსებობა საკურორტო მკურნალობისათვის ნაჩვენები ყველა სახეობის დაავადების მკურნალობისა და ტურიზმის განვითარების საშუალებას იძლევა. ამის დასტურია საქართველოში მიღებული კანონი **ტურიზმისა და კურორტების შესახებ**.⁴

საქართველოში ტურიზმის განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკის გატარება უკავშირდება 1997 წელს ტურიზმის სახელმწიფო დეპარტამენტის შექმნას. ამავე წელს მიღებულმა კანონმა ტურიზმისა და კურორტების განვითარების შესახებ მნიშვნელოვანი ადგილი დაიჭირა კურორტებისა და საკურორტო ადგილების შესახებ სანიტარული დაცვის ზონების შექმნაში. 1998 წლიდან ამოქმედებული კანონი ითვალისწინებდა ტურიზმის განვითარების პოლიტიკის ქვეყნის განვითარების პოლიტიკასთან შესაბამისობაში მოყვანას. განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა რეგიონული ამოცანების განხორციელებასა და ტურისტულ ინდუსტრიაში ტურ-პროდუქტის ფასისა და ხარისხის ისეთ თანაფარდობას, რომელიც კონკურენტუნარიანს გახდიდა მას საქართველოს

შიდა ბაზარზე. დარგის განვითარებაში პოზიტიური ცვლილებების მიუხედავად ტურიზმის განვითარების პოლიტიკა არ აღმოჩნდა ქმედითუნარიანი.⁵

საკურორტო-ტურისტულ სპეციალიზაციას საქართველოში შემდეგი რესურსები განაპირობებს:

1. **უმდიდრესი ჰიდრომინერალური რესურსები.** საქართველოში გამოვლენილია 1300-ზე მეტი მინერალური წყარო, რომელთა სადღეღამისო დეპეტი 130 მლნ ლიტრია.⁶

2. **სამკურნალო კლიმატი, მარავალფეროვანი კურორტები და საკურორტო ადგილები.** საქართველოში 102 კურორტი და 350-მდე საკურორტო ადგილია.⁷ აქედან, ბევრი მათგანი უნიკალურია. მაგ., **წყალტუბოს მინერალურ** წყალს ანალოგი არ მოეძებნება მსოფლიოში. ბორჯომის მსგავსი შემადგენლობის მინერალური წყალი მხოლოდ საფრანგეთშია და ცნობილია ვიშის სახელწოდებით, მაგრამ საგემოვნო და სამკურნალო თვისებებით ბორჯომის წყალი ჯობია ვიშის წყალს;

არხილოსკალო. თირკმლების დაავადებათა სამკურნალო თვისებებით, არ ჩამოუვარდება ბაირამ ალის, ხოლო **აბასთუმანს** უდარებენ შვეიცარიის დავოსს. აღსანიშნავია, რომ მაღალი სამკურნალო თვისებები მქონე მინერალურ წყალს – ესენტუკის ანალოგი საქართველოშია. იგი **ფასანაურშია.**

საქართველოს მარგალიტია **საირმე**, აგრეთვე აღსანიშნავია **ბაკურიანი** – 2000 მეტრი ზღვის დონიდან. სამთო-სათხილამურო სპორტით გამოირჩევა **გუდაურიც** (2197მ.);

გარდა ამისა, საქართველოს აქვს ბუნებრივი უპირატესობები ისეთი კურორტების განვითარებისათვის, როგორიცაა შოვი, უწერა, ბახმარო, ლეზარდე, ნალივერი, ცემი, კვერეთი, ლაშიჭალა, კურსები, ნაბელავი, კიკეთი, მანგლისი, სურამი, ცაიში და ა.შ.;

3. **სამკურნალო ტალახი.** ამ მხრივ საქართველოში აღსანიშნავია ახტალა, რომელშიც შერწყმულია კონტრასტული ბუნება და თვალწარმტაცი ლანდშაფტები;

4. **ბუნებრივ ღირშესანიშნაობათა მრავალფეროვნება.** საქართველოში 1000 კასტრული მღვიმეა. მათი მიკროკლიმატის გამოყენება შეიძლება სხვადასხვა დაავადების სამკურნალოდ, მაგალითად, ბრონქიალური ასთმის სამკურნალოდ;

5. **უძველეს კულტურულ ძეგლთა სიუხვე, უნიკალური არქიტექტურული მემკვიდრეობა და ეთნოგრაფიულ თავისებურებათა მრავალფეროვნება.** საქართველოში 95 ათასამდე ისტორიულ-არქიტექტურული ძეგლია და ეროვნული სტილის ნაგებობაა, 150-ზე მეტი მუზეუმი, მრავალი საკათედრო ტაძარი, ეკლესია-მონასტრები, რომლებიც ჩვენს წელთაღრიცხვამდე VI-V საუკუნეებით თარიღდება.

5 **მეტრეველი მ.** საქართველოში ტურიზმის საკანონმდებლო ხარვეზები და მათი გამოსწორების გზები. „ბიზნესინჟინერინგი“, 2017, №4.

6 **იქვე.**

7 **ასათიანი რ., ხატიაშვილი ნ.** კურორტები ჩვენი სიმდიდრეა. ჟურ. „კომენტარი“, 2005, №4.

2 **Jiang, Y., Ritchie, B.W.** Disaster collaboration in tourism: Motives, impediments and success factors. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. Volume 31, 1 June 2017, pp. 70-82.

3 **ასათიანი რ.** საკურორტო-ტურისტული ბიზნესის მულტიპლიკაციური ეფექტი საქართველოში. იხ.: „ეკონომიკური პოლიტიკა და ბიზნესის მართვა“. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონკურენცია. თბილისი, 15 აპრილი, 2011.

4 „საქართველოს კანონი ტურიზმისა და კურორტების შესახებ“ (<http://www.economy.ge/uploads/> კანონმდებლობა/ტურიზმი/ტურიზმის-კანონი.პდფ)

სამხრეთ-აღმოსავლეთ საქართველოში, კერძოდ, დმანისში აღმოჩენილია ადრეპალეოლითური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები (ადამიანის თავის ქალა და შრომის იარაღები), რაც მიუთითებს ამ ტერიტორიაზე ადამიანის, ჯერ კიდევ 1,8 მლნ წლის წინათ ბინადრობას. ჩამოყალიბდა აზრი იმის შესახებ, რომ დმანისი პირველი ევროპელების სამშობლოა, ამიტომ მან მსოფლიოს ყურადღება მიიპყრო;

6. საქართველოში საუკეთესო პირობებია ალ-პინიზმის განვითარებისთვის. მყინვარები, ცად აზიდული მთები თავიანთი სილამაზით მიმზიდველ გარემოს ქმნიან სპორტის ამ სახეობის განვითარებისათვის;

7. საქართველო მიმზიდველია ქართული ფოლკლორით და წეს-ჩვეულებებით, აგრეთვე ფლორითა და ფაუნით;

8. საქართველო გამოირჩევა უნიკალური კულტურით და ქართული ტრადიციებით სტუმართმოყვარეობის მხრივ.

ყოველივე ზემოაღნიშნული რეკრეაციულად მიმზიდველს ხდის საქართველოს ტერიტორიის უმეტეს ნაწილს ტურისტებისთვის, ამიტომ საკურორტო-ტურისტული ინდუსტრიის განვითარება საქართველოში უმნიშვნელოვანესი პრიორიტეტია. იგი საერთაშორისო ბაზარზე ქვეყნის გასვლის ერთ-ერთი ოპტიმალური გზაა. ასეთი დასკვნის გაკეთების საშუალებას, ბუნებრივ და სხვა აღნიშნულ ფაქტორებთან ერთად, გვაძლევს ეკონომიკური ფაქტორებიც, რომლებიც **ეკონომიკური ეფექტიანობის პრიზმაში აისახება**. სახელდობრ, საკურორტო-ტურისტული სპეციალიზაცია:

1. შექმნის ახალ სამუშაო ადგილებს;
2. გააუმჯობესებს საინვესტიციო გარემოს;
3. ხელს შეუწყობს შესაბამისი ინფრასტრუქტურის განვითარებას;
4. შეამცირებს უმუშევრობას, აამაღლებს მთიანი რაიონების შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმების დონეს და მათ დამაგრებას ადგილზე;
5. შექმნის მყარ სამუშაო ბაზარს;
6. ხელს შეუწყობს მცირე ბიზნესის განვითარებას;
7. დააჩქარებს საერთაშორისო ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების განვითარებას;
8. ხელსაყრელ პირობებს შექმნის ადგილობრივი მოსახლეობის მკურნალობისა და დასვენებისათვის;
9. გააუმჯობესებს დემოგრაფიულ სიტუაციას საქართველოში;
10. პოზიტიური მიმართულებით სახეს შეუცვლის ეკოლოგიას.

თანამედროვე პირობებში **ტურისტული ინდუსტრია** სახელმწიფო შემოსავლის ზრდის მნიშვნელოვანი წყაროა. იგი, ამავე დროს, ქვეყნის პრესტიჟისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ფაქტორია.

საქართველოში ხელსაყრელი პირობები საშუალებას იძლევა ტურიზმის ისეთი სახეობების განვითარებისთვის, როგორიცაა სამკურნალო ტურიზმი, სარეკრეაციო ტურიზმი, სათავგადასავლო ტურიზმი,

ეკოტურიზმი, საქმიანი ტურიზმი, სპორტული ტურიზმი, აგროტურიზმი, სამონადირეო ტურიზმი და ა.შ.

საქართველოს სახელმწიფო დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, ტურიზმზე, ისე როგორც ეკონომიკის სხვა მიმართულებებზე, ნეგატიური გავლენა მოახდინა ქვეყანაში მიმდინარე რთულმა პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა პროცესებმა.⁸ ამ მხრივ, ტურიზმის განვითარებაში განსაკუთრებით შეიძლება გამოიყოს 1991-2000 წლები, როცა განადგურდა ტურიზმის ინფრასტრუქტურის მნიშვნელოვანი ნაწილი და დატაცებული იქნა ტურისტული ობიექტები. 2000-2005 წლებში შეიქმნა ტურიზმის შესახებ საკანონმდებლო და ნორმატიული დოკუმენტები. ბოლო პერიოდში დარგი აღიარებულ იქნა ქვეყნის ეკონომიკის სტრატეგიულ მიმართულებად.

ტურიზმის განვითარების მიმართულებით გატარებულმა ინოვაციურმა ღონისძიებებმა პირველი პოზიტიური შედეგები გამოიღო. გაიზარდა უცხოური ტურისტების რაოდენობა, თუმცა, ქვეყნისა და მათ შორის, ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარების დაბალი დონე განაპირობებს ტურისტული ბიზნესის მკვეთრ ჩამორჩენას საერთაშორისო სტანდარტებისგან.

ტურიზმის განვითარებას მნიშვნელოვნად აფერხებს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევის პრობლემა. საქართველო ამ მხრივ აღიარებულია მაღალი რისკის მქონე ქვეყნად, რაც უარყოფით გავლენას ახდენს საერთაშორისო ტურიზმის განვითარებაზე. რისკის ხარისხს ზრდის აგრეთვე შიდა პოლიტიკური დაძაბულობა, რაც უარყოფით გავლენას ახდენს უცხოელი ტურისტების მოზიდვაზე.

ტურისტული ბიზნესის განვითარება ბევრადაა დამოკიდებული ეფექტიანი სახელმწიფო სტრატეგიისა და პოლიტიკის ფორმირებაზე. ზოგიერთ ქვეყანაში ტურიზმის განვითარებისთვის საბიუჯეტო დოტაციები და ტრანსფერებიც კი გაიცემა. მაგალითად, თურქეთში, სასტუმრო-ტურისტული კომპლექსი სახელმწიფოს მხრიდან იღებს 40%-იან დოტაციას, რაც საშუალებას იძლევა დაწესდეს კონკურენტუნარიანი ფასები.

რეგიონების მხრივ, 2016 წელს საერთაშორისო ტურიზმის ზრდით გამოირჩევა აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონი (8%), ამერიკის რეგიონში შენარჩუნებულია დადებითი დინამიკა (4%), ევროპაში – 2%, ახალი აღმოსავლეთში კი (-4%).

გაერომ 2017 წელი გამოაცხადა საერთაშორისო ტურიზმის განვითარების საერთაშორისო წლად.

UNWTO-s (United Nations World Tourism Organization – გაეროს მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაცია) ექსპერტთა ჯგუფის პროგნოზით, 2018 წელს საერთაშორისო მასშტაბით ტურისტთა რაოდენობა მთელ მსოფლიოში გაიზრდება 3-4%-ით. ევროპაში

8 Asatiani R. Caucasus and Georgian Economy: Past, Present, Prospects. "Current Politics and Economics of the Caucasus Region". Volume 3, Issue 4, New-York, 2009, p.77.

ზრდამ უნდა შეადგინოს 2-3%, აზია-წყნარი ოკეანისა და აფრიკის რეგიონებში – 5%, ხოლო აღმოსავლეთში – 2,5%.

2016 წელს საერთაშორისო ტურიზმის სფეროში ჩამოსულთა რაოდენობა მთელ მსოფლიოში გაიზარდა 3-4%-ით, მიაღწია 620 მლნ-ს, რაც 12 მლნ-ით (2%-ით) აღემატება 2015 წლის შესაბამის მაჩვენებელს.

როგორც **ჩრდილო (+6%)**, ისე **ცენტრალურ ევროპაში (4%)** დაფიქსირდა შთამბეჭდავი შედეგები, მაშინ როდესაც **სამხრეთ ევროპაში** ჩამოსულთა რაოდენობა გაიზარდა მხოლოდ 1%-ით, ხოლო **დასავლეთ ევროპაში** იგივე დარჩა, არ შეცვლილა ჩამოსულ ტურისტთა რიცხოვნობა.

აზიურ-წყნარი ოკეანის რეგიონი ლიდერია სხვა რეგიონებთან შედარებით (+8%), როგორც შეფარდებით, ისე აბსოლუტურ გამოხატულებაში. 2017 წელს ამ რეგიონში ჩამოსულ ტურისტთა რიცხვმა შეადგინა 303 მლნ, რაც 25 მლნ-ით აღემატება 2015 წლის მაჩვენებელს.

ამერიკის რეგიონში შესაბამისად 2017 წელს შემოსულ საერთაშორისო ტურისტთა რიცხოვნობა გაიზარდა 8 მლნ-ით და 201 მლნ-ს მიაღწია. **ცენტრალურ და სამხრეთ ამერიკაში** ზრდა იყო რამდენადმე დინამიკური (6%), მაშინ როდესაც **ჩრდილო ამერიკაში** საერთაშორისო ტურისტების რაოდენობა გაიზარდა 4%-ით.

აფრიკაში ოცნალიანი ჩავარდნის რთული პერიოდის შემდეგ შემოსულ ტურისტთა რაოდენობა 4 მლნ-ით გაიზარდა და 58 მლნ-ს მიაღწია.

ახლო აღმოსავლეთში 2016 წელს ჩავიდა 54 მლნ ტურისტი, რაც მიუთითებს მათი რაოდენობის დაახლოებით 4%-ით შემცირებას.

მიუხედავად იმისა, რომ ტურიზმი ერთ-ერთი ყველაზე პერსპექტიული დარგია მსოფლიო ეკონომიკაში, მისი პოტენციალი საქართველოში ჯერ კიდევ სათანადოდ არ არის გამოყენებული, მითუმეტეს საქართველოს ყველა რეგიონი პრაქტიკულად ხასიათდება ტურისტული მიმზიდველობითა და ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარების პოტენციალით. ამ მხრივ დღეს საქართველოში მხოლოდ მისი მცირე ნაწილია გამოყენებული. ამასთან, არასრულყოფილია დარგის საკანონმდებლო ბაზა, რაც, ბუნებრივია, ხელს უშლის მის განვითარებას.

უკანასკნელ პერიოდში მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა საქართველოს რეგიონული ინფრასტრუქტურის მშენებლობისა და რეაბილიტაციის მიმართულებით. გამოიკვეთა ტურისტული რეგიონები, როგორიცაა კახეთში – სიღნაღი, აჭარაში – ბათუმი, ანაკლია და სხვა კურორტები. დაიწყო სამუშაოები ქუთაისის რეკონსტრუქცია-აღორძინების მიმართულებით, რაჭაში შაორზე, დაახლოებით 300 ჰა-ზე, გათვალისწინებულია მსოფლიო საკურორტო ცენტრების მშენებლობა.

სვანეთი ცნობილია როგორც მიმზიდველი ტურისტულ-რეკრეაციული რეგიონი. ამჟამად ინტენსი-

ურად ვითარდება სვანეთში საოჯახო ტურისტული ბიზნესი. ამისთვის შემუშავებულია მრავალწლიანი პროგრამა ზემო სვანეთისთვის საქართველოს „მთის მოყვარულთა კავშირის“ მიერ. სვანეთი გამოირჩევა საცხენოსნო მარშრუტებით, რაც კიდევ უფრო მიმზიდველს ხდის ამ კუთხეს ტურისტებისთვის. ეს მარშრუტებია: ჟაბერი – უშგული, ჟაბერი – ადიში, ადიში – იფრალი, იფრალი – უშგული, ქვემო სვანეთი – მთის რაჭა, ტვიბერი, უშბა, შხარა, ჭალთადი, შოვი, ბუბას მთის იალაღები, ზემო სვანეთი – ქვემო სვანეთი ლაფტარის უღელტეხილით და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ 2008 წელს აშშ-ის მთავრობის ტექნიკური დახმარებით შემუშავდა „საქართველოში ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის ძირითადი მიმართულებები“. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ტურიზმის მენეჯმენტის განვითარებას, კადრების მომზადებასა და გადამზადებას, სავიზო, სასაზღვრო და საბაჟო ბიუროკრატის გამარტივებას და ა.შ.⁹

საქართველო რეკრეაციული პოტენციალისა და ტურიზმის განვითარების მხრივ, ახალი გამოწვევების წინაშეა. ეს პრობლემა განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს როგორც ხელისუფლების, ისე მთელი საზოგადოების მხრიდან. აუცილებელია ჩამოყალიბდეს მეცნიერული მიმართულება აღნიშნული სფეროს განვითარების სხვადასხვა ასპექტის კვლევაში, ამასთან, აუცილებელია სახელმწიფო დონეზე შეიქმნას კურორტებისა და ტურიზმის განვითარების მიზნობრივი პროგრამა, რის შესახებაც ჯერ კიდევ 1999 წელს ოფიციალურად აღვნიშნავდი.¹⁰

ლიტერატურა

1. **Asatiani R.** The Phenomenon of Globalization and its influence on National Economics. Jur. "The Caucasus & Globalization". Vol. 1(3), Ca&CC Press, Sweden, 2007, pp. 17-24;

2. **Asatiani R.** Caucasus and Georgian Economy: Past, Present, Prospects. "Current Politics and Economics of the Caucasus Region". Volume 3, Issue 4, New-York, 2009;

3. **ასათიანი რ.** საკურორტო-ტურისტული ბიზნესის მულტიპლიკაციური ეფექტი საქართველოში. იხ.: „ეკონომიკური პოლიტიკა და ბიზნესის მართვა“. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონკურენცია. თბილისი, 15 აპრილი, 2011;

9 **ასათიანი რ.** საკურორტო-რეკრეაციული ინდუსტრიის განვითარება – საქართველოს მსოფლიო ბაზარზე გასვლის ოპტიმალური გზა. „ეკონომიკა, ბიზნესი და ტურიზმი: აქტუალური პრობლემები, მიღწევები და ინოვაციები“. საერთაშორისო-სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენცია. ქუთაისი, 2017, 11-12 ნოემბერი. ქუთაისი, 2017.

10 **ასათიანი რ.** საქართველოს ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების გამოყენების პერსპექტივები. იხ. „ეკონომიკური რეფორმა და საქართველოს მომავალი“. რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენციის თეზისები. თბილისი, 7-8 მაისი, 1999.

4. ასათიანი რ., ხატიაშვილი ნ. კურორტები ჩვენი სიმდიდრეა. ჟურ. „ეკონომიკა“. 2005, №4;

5. ასათიანი რ. საკურორტო-ტურისტული ბიზნესის მულტიპლიკაციური ეფექტი საქართველოში. იხ.: „ეკონომიკური პოლიტიკა და ბიზნესის მართვა“. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონკურენცია. თბილისი, 15 აპრილი, 2011;

6. ასათიანი რ. საქართველოს ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების გამოყენების პერსპექტივები. იხ. „ეკონომიკური რეფორმა და საქართველოს მომავალი“. რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენციის თეზისები. თბილისი, 7-8 მაისი, 1999;

7. ასათიანი რ. საკურორტო-რეკრეაციული ინდუსტრიის განვითარება – საქართველოს მსოფლიო ბაზარზე გასვლის ოპტიმალური გზა. „ეკონომიკა, ბიზნესი და ტურიზმი: აქტუალური პრობლემები, მიღწევები და ინოვაციები“. საერთაშორისო-სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენცია. ქუთაისი, 2017, 11-12 ნოემბერი. ქუთაისი, 2017;

8. საქართველოს კანონი ტურიზმისა და კურორტების შესახებ (<http://www.economy.ge/>

[uploads/kanonmdebloba/turizmi/turizmis_kanoni.pdf](http://www.economy.ge/uploads/kanonmdebloba/turizmi/turizmis_kanoni.pdf));

9. მეტრეველი მ. საქართველოს ტურიზმის საკანონმდებლო ხარვეზები და მათი გამოსწორების გზები. „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, 2017, №4;

10. Булганина С., Лопаткина Н. Событийный туризм: история и перспективы развития. Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ». Том 7, №3 (май - июнь 2015). <http://naukovedenie.ru>;

11. Baum, T., Kralj, A., Robinson, R.N.S., Solnet, D.J. Tourism workforce research: A review, taxonomy and agenda. Annals of Tourism Research. Volume 60, 1 September 2016, pp. 1-22;

12. Yousuf, M., Backer, E. A content analysis of Visiting Friends and Relatives (VFR) travel research. Journal of Hospitality and Tourism Management. Volume 25, 1 December 2015, pp. 1-10;

13. Jiang, Y., Ritchie, B.W. Disaster collaboration in tourism: Motives, impediments and success factors. Journal of Hospitality and Tourism Management. Volume 31, 1 June 2017, pp. 70-82.